

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ермакова И., Даниленко О. Адаптация подростков. *Народное образование*. 2008. № 5. С. 157–165.
2. Зданевич А.В. Як живеться підлітку? Системне дослідження процесу адаптації. *Гуманітарні науки*. 2012. № 2. С. 174–179.
3. Казміренко В. П. Програма дослідження психосоціальних чинників адаптації підлітків. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. №6. С. 76–78.
4. Кондратьев М.Ю. Типологические особенности психосоциального развития подростков. *Вопросы психологии*. 1997. № 3. С. 99-103.
5. Коцур Н. Адаптація підлітка: психолого–педагогічні та медичні критерії. *Рідна школа*. 2008. №10. С. 38-42.
6. Психология человека от рождения до смерти / под ред. А.А. Реана. Санкт-Петербург: прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. 656 с.
7. Ревасевич І. Психологічні концепції адаптації особистості у системному теоретичному обґрунтуванні. *Психологія і суспільство*. 2001. № 4. С. 16–40.
8. Скрипник В. Особливості перебігу соціально–психологічної адаптації підлітків. *Психологія і суспільство*. 2005. №2. С. 87–93.
9. Федоришин Г.М. Психологічні детермінанти шкільної дезадаптації підлітків: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Рівне, 2002. 19 с.

Мага Ірина

Науковий керівник– проф. Олексюк Наталія

ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ПРОСТІР ЯК АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Головною метою соціального розвитку сучасного суспільства є повага до людського розмаїття, встановлення принципів солідарності та безпеки, що забезпечує захист та повну інтеграцію у соціум усіх верств населення, в тому числі й осіб з обмеженими можливостями здоров'я. В основу інтеграції закладено принцип доступності та дотримання прав людини щодо рівного доступу до здобуття якісної освіти [7, с. 5; 4, с.2]. Європейська спільнота висловила, що освіта має надаватися в межах можливого, у загальноосвітніх школах, без будь якого вияву дискримінації стосовно дітей з інвалідністю. Таким чином, у більшості випадків інвалідність сама по собі не є перешкодою, дискримінація – ось що перешкоджає дитині отримати освіту у загальній системі. В окремих випадках, відповідно до законодавчих норм, діти з інвалідністю зобов'язані відвідувати спеціальні школи, що є офіційною сегрегацією [1, с. 14].

Відродно, що за роки незалежності України проблемі захисту дітей з особливими потребами приділяється все більше уваги. Позитивну роль у цьому відіграв Закон України від 16 листопада 2000 року «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», де вперше порушене питання про необхідність пошуку шляхів і механізмів поліпшення життя таких дітей та створення умов для їхньої інтеграції в суспільство. Певним стимулом в активізації соціально-реабілітаційної роботи з дітьми з інвалідами став Указ Президента України від 2 грудня 2002 року «Про додаткові заходи щодо посилення соціального захисту інвалідів та проведення в Україні у 2003 році Року людей з інвалідністю», на який відгукнулися обласні і міські державні адміністрації, соціальні служби для молоді. Ці документи поєднані ідеєю з Конвенцією ООН про права дитини, в якій статтею 23 визначається право дитини з інвалідністю вести повноцінне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють впевненості у собі, а також право дитини на особливе піклування, доступ до освіти, відновлення здоров'я, соціального, культурного і духовного життя. Ці положення знайшли також відображення у Національній програмі «Діти України», в якій рання реабілітація дітей з інвалідністю розглядається як проблема національного значення, що потребує першочергового розв'язання [2].

Проблему інтеграції дітей з особливими потребами досліджували велика кількість вітчизняних науковців (Н. Грабовенко, І. Іванова, А. Капська, Л. Коваль, І. Зверева, В. Ляшенко, М. Малафеев, В. Тесленко та ін.). На даний час описано чималий досвід практичної роботи з дітьми з інвалідністю (Т. Носова, Ж. Петрочко, В. Ткачова, К. Щербакова та ін.). Поряд з цим, аналіз публікацій свідчить, що у науковій літературі майже відсутні

комплексні характеристики процесу інтеграції дітей означеної категорії у загальноосвітній простір.

Відповідно до широкого розуміння інклюзивної освіти та згідно міжнародних документів, діти з особливими потребами – це особи віком до 18-ти років, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі (діти з порушеннями психофізичного розвитку, діти з інвалідністю, діти-біженці, працюючі діти, діти-мігранти, діти-представники національних меншин, діти-представники релігійних меншин, діти із сімей з низьким прожитковим мінімумом, безпритульні діти, діти-сироти, діти із захворюваннями СНІД/ВІЛ та інші). В українському законодавстві поняття «*діти з особливими освітніми потребами*» використовується у вужчому розумінні інклюзивної освіти й охоплює дітей з порушеннями психофізичного розвитку та дітей з інвалідністю [2, с. 65; 3, с. 19].

Аналіз науково-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що головна проблема дитини з особливими потребами – це порушення її зв'язку з навколишнім світом, обмеження спілкування, в доступі до культурних цінностей, а інколи і до елементарного навчання. Саме тому важливе місце у забезпеченні максимально нормальної життєдіяльності дітей з особливими потребами займає їх інтеграція в соціальне середовище, насамперед – у загальноосвітній простір. Інтеграцію дітей з особливими потребами у загальноосвітній простір визначаємо як зусилля (технології, роботу) соціального педагога, учителів, вихователів, батьків, спрямовані на введення дітей у регулярний освітній простір з метою отримання освіти та виховання [3, с. 48; 5, с. 37].

Розрізняють декілька типів інтеграції: соціальна інтеграція (залучення дітей з особливими освітніми потребами до участі разом з іншими дітьми у позакласній діяльності, однак вони не навчаються разом) та функціональна інтеграція (тип інтеграції, при якому діти з особливими освітніми потребами спільно навчаються з дітьми з типовим рівнем розвитку в одній школі. Існує два типи такої інтеграції: часткова і абсолютна. За часткової інтеграції діти з особливими освітніми потребами навчаються в окремому спеціальному класі або відділенні школи і відвідують тільки окремі загальноосвітні заходи, тоді як за абсолютної інтеграції діти проводять увесь час у загальноосвітніх класах). При зворотній інтеграції діти з типовим рівнем розвитку навчаються у спецшколах. Спонтанна або неконтрольована інтеграція має місце тоді, коли діти з особливими освітніми потребами навчаються у загальноосвітніх закладах, не отримуючи при цьому належної спеціальної підготовки. Комбінована інтеграція – для тих дітей, у яких психофізичний розвиток наближений до вікової норми, але їхнє навчання в умовах масового закладу обов'язково має супроводжуватися корекційною допомогою відповідних фахівців, зокрема вчителя-дефектолога спеціального класу. Часткова інтеграція передбачає перебування дитини з обмеженими можливостями здоров'я серед своїх здорових однолітків у масовому навчальному закладі лише частину дня (найчастіше другу половину). Тимчасова інтеграція – за якої всі школярі спеціального класу (закладу) незалежно від стану психофізичного розвитку об'єднуються кілька разів на місяць для проведення спільних заходів [1, с.24; 4, с. 13-14; 7, с. 159].

Основними принципами інтеграції дітей з особливими потребами у загальноосвітній простір є: пріоритетність розвитку програм інтеграції означеної категорії дітей; розвиток системи освітніх закладів, дотримання загальнодержавних інтересів з урахуванням сучасного стану дитячої інвалідності; послідовний підхід до організації і здійснення інтеграції дітей з особливими потребами та налагоджена взаємодія учасників цього процесу, зокрема, органів соціального захисту населення, охорони здоров'я, освіти тощо; системний підхід до інтеграції дітей з особливими потребами, який забезпечить їм реалізацію можливостей, гарантованих кожному громадянину Конституцією України; використання вітчизняного та міжнародного досвіду роботи, сучасних прогресивних методик інтеграції дітей з особливими потребами; доступність, гуманність та економічність системи [7, с. 161-163].

Зміст процесу інтеграції дітей з особливими потребами визначається рядом чинників та відображається в програмі інтеграції. Інтеграційні програми можна згрупувати за такими напрямками: власне інтеграційні; психологічні; соціально-культурні; професійні. Виділяють три сфери, в яких відбувається процес соціальної інтеграції дітей з особливими потребами: діяльність, спілкування, самосвідомість [5, с. 237-238]. Вибір форм і методів соціальної інтеграції залежить від таких соціально-психологічних, фізіологічних та

соціокультурних факторів, як: категорії проблемності і особливих потреб дитини; віку дитини; її зовнішнього вигляду; психофізичних можливостей дитини; реакції батьків на інвалідність дитини, динаміки інвалідності; реакції найближчого оточення на інвалідність дитини; віку батьків, їхньої емоційної зрілості; віросповідання батьків; соціокультурного і соціоекономічного статусу сім'ї; наявності в сім'ї інших дітей; місця проживання та інфраструктури; наявності соціальної служби для надання соціальних послуг [3, с. 116]. Індивідуальна програма соціальної інтеграції дитини з особливими потребами включає комплекс оптимальних для її інтеграції заходів та сприяє створенню таких умов, коли дитина відчуватиме себе не об'єктом, а суб'єктом соціально-культурної діяльності [5, с. 238].

На основі досвіду практичної діяльності можемо стверджувати, що інтеграційний процес будуватиметься на основі використання методик інтеграції через педагогічно обґрунтований зміст, форми і методи навчання, що забезпечують засвоєння дітьми з особливими потребами необхідних знань, умінь та соціальних навичок, врахування (а за можливості – корекцію) особливостей розвитку. Принциповою властивістю комплексного інтеграційного процесу є обов'язкова диференціація особистісних підходів до планування та здійснення соціальної інтеграції дітей з особливими потребами [5, с. 240].

Особистісно орієнтовані технології інтеграції дітей з особливими потребами забезпечують виконання таких завдань, як: виховання та соціалізація особистості дитини з особливими потребами з максимально можливою індивідуалізацією; створення умов для саморозвитку, самореабілітації, запуск у дитини механізму перманентної «інтеграції протягом життя»; створення умов для формування у дитини осмисленого визначення своїх можливостей і життєвих цілей. Методика інтеграції передбачає використання таких форм, як: групові заняття; індивідуальні та групові корекційно-відновлювальні заняття; заняття з сенсорної інтеграції, соціально-побутової, просторової орієнтації, розвитку комунікативної діяльності, розширення досвіду соціально-психологічної адаптації та інтеграції; залучення до інтеграційної роботи батьків дітей з особливими потребами, надання їм методичної допомоги, організація занять з дитиною удома, забезпечення відвідування батьками та іншими членами родин постійно діючого батьківського лекторію тощо [1, с.44; 4, с. 15].

Результати проведеного дослідження підтверджують необхідність створення цілісної системи підтримки дітей з особливими потребами в Україні, у тому числі – інтеграції їх у загальноосвітній простір та вказують на необхідність розробки адекватного до сприйняття змісту навчання і виховання, запровадження особистісно-орієнтованої та розвиваючої технологій, психологічного і педагогічного супроводу дітей з особливими потребами, підготовки навчальних закладів до роботи з ними, ресурсного забезпечення, спеціального навчання батьків та наставників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борщевська Л.В., Зіброва А.В., Іванова І.Б. та ін. На допомогу батькам, що мають дітей з особливими потребами. К.: Український інститут соціальних досліджень, 2018. 79 с.
2. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист. (Збірник документів): ч. II, К., АТ «Видавництво «Столиця»», 2018. С. 63–66.
3. Зверева І. Д., Петрочко Ж. В. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації : навчально-методичний комплекс. За ред. І. Д. Зверєвої, Ж. В. Петрочко. К., 2007. 216 с.
4. Концепція спеціальної освіти осіб з психічними та фізичними вадами в Україні. Дефектологія. 2016. №1. С. 2–15.
5. Соціальна педагогіка: Підручник. Видання 5-те. За ред. проф. А. Й. Капської. Київ: Центр навчальної літератури, 2011. 412 с.
6. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями. Навч.-метод. посібник для соціальних працівників і соціальних педагогів / За ред. А. Й. Капської. К. : ДЦССМ, 2013. 168 с.
7. Шевцов А. Г. Методичні основи організації соціальної реабілітації дітей з вадами здоров'я: монографія. К.: НТІ «Інститут соціальної політики», 2014. 324 с.